

Konrad Lipiński*

Wymuszanie zwrotu wierzytelności a niektóre przestępstwa przeciwko mieniu. Problematyka wykluczania się zmodyfikowanych typów przestępstw**

Mogłoby się wydawać, że zagadnienie zmodyfikowanych typów przestępstw oraz związana z nim kwestia łączenia poszczególnych typizacji w pary lub nawet nieco większe „rodziny” o pewnych cechach wspólnych stanowi problem o charakterze raczej teoretycznym niż praktycznym. Niekiedy jednak od kryteriów wypracowanych na dość wysokim stopniu ogólności może zależeć wiele rozstrzygnięć istotnych na etapie stosowania prawa, a związanych choćby z możliwością przyjęcia (lub wykluczenia) tzw. pozornego zbiegu przepisów, a w konsekwencji – odpowiednią kwalifikacją prawną zachowania realizującego znamiona określone w ustawie karnej, od której – o czym szerzej przekonywać nie trzeba – zależy szereg jak najbardziej praktycznych konsekwencji ponoszonych przez sprawcę czynu zabronionego.

Jednym z tego rodzaju problemów, które wymagają analizy z perspektywy zagadnienia zmodyfikowanych typów przestępstw, jest stosunek przestępstwa wymuszenia zwrotu wierzytelności z art. 191 § 2 Kodeksu karnego¹ do niektórych innych przestępstw polegających na użyciu przemocy lub groźby bezprawnej w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania lub zaniechania. W szczególności należałoby się zastanowić, jak przedstawia się relacja między wspomnianym typem czynu zabronionego a niektórymi przestępstwami stypizowanymi w rozdziale XXXV Kodeksu karnego. Spośród nasuwających się kwestii spornych dotyczących przestępstwa wymuszenia zwrotu wierzytelności oraz jego relacji do innych typów czynów zabronionych, w niniejszym opracowaniu dla celów dalszych rozważań wybrano – dodajmy, że w sposób całkowicie arbitralny – dwa powiązane ze sobą zagadnienia. Pierwsze w nich dałoby się zawrzeć w pytaniu: jak przedstawia się relacja między przestępstwem wymuszenia zwrotu wierzytelności (art. 191 § 2 k.k.) a typami czynów zabronionych skierowanych przeciwko mieniu, polegających na użyciu przemocy lub groźby

* Dr Konrad Lipiński jest adiunktem w Katedrze Prawa Karnego Materialnego na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Polska, ORCID 0000-0001-5342-4905, e-mail: konrad.lipinski@uwr.edu.pl

** Data zgłoszenia tekstu przez autora: 31.10.2019 r.; data przyjęcia tekstu przez redakcję do publikacji: 8.01.2020 r.

¹ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1950 ze zm.) – dalej k.k.

bezprawnej (w szczególności zaś rozboju)? Drugie zaś, dotyczące strony podmiotowej omawianego typu czynu zabronionego, dałoby się z kolei ograniczyć do pytania, czy wierzytelność, do której zwrotu dąży sprawca czynu zabronionego z art. 191 § 2 k.k. musi w rzeczywistości (obiektywnie) istnieć czy też stanowi ona jedynie dookreślenie znamion strony podmiotowej czynu zabronionego stypizowanego w tym przepisie.

Próbując udzielić możliwie kompleksowej odpowiedzi na pierwsze z zadanych pytań, w pierwszej kolejności należy się zastanowić, jakie kryteria przesądzają o tym, że określone typy czynów zabronionych postrzegamy jako powiązane ze sobą do tego stopnia, iż pozostają ze sobą w relacji „typ podstawowy – typ zmodyfikowany”. Tego typu związek między dwoma przepisami typizującymi opiera się na założeniu, że jeden z nich obejmuje jakiś podstawowy zestaw znamion, podczas gdy pozostałe z nim „spokrewnione” – tożsamy zestaw, wzbogacony jednak o dodatkowe znamiona modyfikujące. Nie można jednak wykluczyć tego rodzaju relacji, w której dwa typy będzie charakteryzować pewien wspólny rdzeń oraz znamiona względem niego dodatkowe. Nieco trudniej byłoby wówczas określić, który z porównywanych przepisów wysławia typ podstawowy, a który – zmodyfikowany (kwalifikowany lub uprzywilejowany). W istocie bowiem – co warto podkreślić – ten używany tradycyjnie zestaw pojęć nabiera sensu jedynie w kontekście porównania kilku przepisów potencjalnie pozostających ze sobą w swoistej „relacji pokrewieństwa”. Żaden typ czynu zabronionego nie jest wszak z samej swej istoty podstawowy, uprzywilejowany lub kwalifikowany. Przy takim, jak się zdaje, niekontrowersyjnym założeniu, wstępne pytanie powinno zatem dotyczyć kryteriów dobierania w pary (lub większe grupy) porównywanych przepisów typizujących, aby w dalszej dopiero kolejności stwierdzić ich wzajemne powiązania dające się opisać pojęciami „typ podstawowy” oraz „typ zmodyfikowany”.

Zbliżając tę uwagę do zasadniczego problemu leżącego u podstaw pierwszego z pytań oraz postrzegając ją w kontekście potencjalnego zbiegu przepisów, nietrudno zauważyć, że relacja ta – w najbardziej ogólnym ujęciu – może się przedstawiać dwójako. Może się bowiem okazać, że część znamion charakteryzujących – z jednej strony – niektóre przestępstwa przeciwko mieniu polegające na używaniu przemocy lub groźby bezprawnej oraz – z drugiej strony – wymuszenie zwrotu wierzytelności, będzie tworzyć pewne wspólne „rdzenne” czy podstawowe znamiona. Należałoby wówczas przyjąć, że wspomniane typy czynów zabronionych będą występować między sobą w relacji: „typ podstawowy – typ zmodyfikowany”, zaś występujący między nimi zbieg mógłby mieć co najwyżej charakter pozorny. Może jednak być również tak, że między tymi typami nie wystąpi powiązanie, które dałoby się określić parą pojęć „typ podstawowy – typ zmodyfikowany” z uwagi na brak wspólnego rdzenia (podstawowych znamion typu). Przy tego rodzaju wniosku należałoby rozważyć, czy do zachowania realizującego jednocześnie – przykładowo – znamiona rozboju i wymuszenia rozbójniczego, należy zastosować jakiegokolwiek reguły wyłączania wielości ocen, zaś w przypadku udzielenia odpowiedzi pozytywnej – czy zastosowanie takich reguł doprowadziłoby do wyeliminowania z kwalifikacji prawnej jednego z przepisów (zbieg pomijalny) czy też konieczne byłoby zastosowanie kwalifikacji kumulatywnej (zbieg rzeczywisty).

Dla porządku należy jeszcze dodać, że u podstaw wyróżniania zmodyfikowanych typów przestępstw mogą leżeć dwa konkurencyjne założenia, stanowiące skądinąd konsekwencję odmiennego pojmowania struktury i funkcji normy sankcjonowanej

w prawie karnym. Otóż jest możliwe przyjęcie, że elementem łączącym zmodyfikowane typy przestępstw określonej grupy jest powiązanie kilku przepisów ustawy karnej z tożsamą normą sankcjonowaną. Przykładowo zatem dla zabójstwa (art. 148 § 1 k.k.) i dzieciobójstwa (art. 149 k.k.) czy też – przenosząc się w rejony Kodeksu karnego bliższe rozpatrywanemu zagadnieniu – dla kradzieży (art. 278 § 1 k.k.) i rozboju (art. 280 § 1 k.k.) wspólna byłaby naruszana przez sprawcę norma sankcjonowana, a w konsekwencji – te znamiona typu czynu zabronionego, które o naruszeniu takiej normy decydują². Normy sankcjonujące pozostawałyby zaś względem siebie w sprzeczności³. Alternatywnie można zaś przyjąć, że treść normy sankcjonowanej wyprowadzanej z przepisu określającego podstawową postać typu czynu zabronionego oraz z przepisu określającego jego postać zmodyfikowaną jest odmienna w tym znaczeniu, iż każdy z tych przepisów wysławia odmienną „własną” normę sankcjonowaną⁴. Pogląd ten stanowi pokłosie założenia, że do przekroczenia normy sankcjonowanej w prawie karnym dochodzi wówczas, gdy sprawca swoim zachowaniem wypełni wszystkie znamiona typu czynu zabronionego, zaś przekroczenie tej normy pozwala jedynie stwierdzić, iż sprawca dopuścił się zachowania zakazanego w prawie karnym, co jednak jeszcze nie oznacza, że zachowanie takie jest bezprawne⁵.

Przeniesienie problemu na płaszczyznę normatywną nie udziela jednak odpowiedzi na kluczowe pytanie, w jaki sposób zdeterminować zestaw znamion pozwalających na porównanie (przynajmniej) dwu typów czynów zabronionych, którego efektem byłoby stwierdzenie, że jeden wobec drugiego stanowi typ podstawowy, drugi zaś wobec pierwszego – typ zmodyfikowany. Rzecz bowiem w tym że – jak już wspomniano – pojęcia te można relatywizować, bowiem nie ma takich typów przestępstw, które są z samej swej istoty podstawowe, kwalifikowane lub uprzywilejowane. Innymi słowy, nie istnieją typy „z natury” podstawowe, zasadnicze czy wyjściowe, co staje się jeszcze bardziej widoczne, jeśli się posłużyć parą określeń „typ ogólny” i „typ szczególny”⁶. Co więcej – ustawodawca bynajmniej tego rodzaju modyfikacjami posługiwać się nie musi, choć czyni to – używając określenia Przemysława Konieczniaka – „z potrzeby serca”⁷.

² Zwolennikiem tego poglądu jest m.in. Andrzej Zoll. Autor ten stwierdza: „W rozgraniczeniu znamion na odnoszące się do sfery normy sankcjonowanej i sfery normy sankcjonującej (decydujących o bezprawności lub decydujących o karalności czynu) należy się dopatrywać klucza do ustalenia kryterium podziału typów przestępnych na typy zasadnicze i zmodyfikowane. Typy zmodyfikowane naruszają, podobnie jak typ zasadniczy, tę samą normę prawną [sankcjonowaną – dop. K.L.]. Różnica między nimi spowodowana jest przez znamiona decydujące o różnej karalności czynów realizujących typ zasadniczy i zmodyfikowany. Będą to znamiona, które nie są konstytutywne dla samej ujemnej oceny czynu (ustalenia jego społecznego niebezpieczeństwa – aspektu aksjologicznego), a jedynie będą istotne dla oceny stopnia tego niebezpieczeństwa”. A. Zoll, *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1990, t. XXIII, s. 88. Zob. też A. Zoll, Recenzja książki A. Spotowskiego pt. *Pomijalny (pozorny) zbiąg przepisów ustawy i przestępstw*, „Państwo i Prawo” 1977/5, s. 133. Podobną myśl znajdziemy u Tadeusza Bojarskiego, który wskazuje, że „odmiany łączy z typem podstawowym jeszcze to, iż wszystkie one wraz z typem podstawowym opierają się na jednej normie, na jednym i tym samym zakazie lub nakazie ustawy karnej” i dalej: „typ podstawowy i jego odmiany (...) opierają się zawsze na tej samej normie”. T. Bojarski, *Odmiany podstawowych typów przestępstw w polskim prawie karnym*, Warszawa 1982, s. 19 i 23.

³ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2014, s. 298.

⁴ Zob. m.in. Ł. Pohl, *O stosunku między zmodyfikowanym typem czynu zabronionego pod groźbą kary a leżącą u jego podstaw normą sankcjonowaną*, „Ius Novum” 2010/1, s. 7 i n.; Ł. Pohl, *Struktury normatywne zmodyfikowanych typów przestępstw* [w:] *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Giezek, J. Brzezińska, Warszawa 2017, s. 19 i n.

⁵ Szerzej Ł. Pohl, *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym*, Poznań 2007.

⁶ Zob. W. Wolter, *Uprzywilejowane typy przestępstw*, „Państwo i Prawo” 1976/1–2, s. 105.

⁷ P. Konieczniak, *Uwagi o pojmowaniu typów zmodyfikowanych* [w:] *Zmodyfikowane typy...*, s. 26.

Najpowszechniejszym, a zarazem niewątpliwie intuicyjnym kryterium pozwalającym na ustalenie relacji „typ zasadniczy – typ zmodyfikowany” jest wynik porównania zestawów znamion dwu typów czynów zabronionych prowadzący do wniosku, że – najogólniej mówiąc – znamiona jednego z typów zasadniczo pokrywają się ze znamionami drugiego z nich, wykazując jednak pewien naddatek. Typ zmodyfikowany powstaje zatem przez umieszczenie w opisie czynu pewnych dodatkowych elementów, niewystępujących w typie podstawowym. Jak przyjmuje T. Bojarski, „typy podstawowe stanowią jądro, tworzywo umożliwiające wytworzenie większych grup przestępstw przez dodanie szczegółów”⁸. Typ podstawowy stanowi zatem o „istocie” przestępstwa, zaś typy zmodyfikowane – do owej „bazy” dobudowują znamiona uszczegóławiające, a tym samym „ponadpodstawowe”⁹. Zarówno typy uprzywilejowane, jak i kwalifikowane powstają w wyniku swoistej „specjalizacji” typów podstawowych, z uwagi na typowo wyższy lub typowo niższy stopień społecznej szkodliwości¹⁰. Z perspektywy omawianego zagadnienia istotne wydaje się również spostrzeżenie, że z punktu widzenia ogólnej konstrukcji typu przestępstw, typy zmodyfikowane – mimo to, iż stanowią jedynie pewne odmiany typu wyjściowego – są takimi samymi typami jak typy podstawowe, różniąc się od nich jedynie proveniencją¹¹. Powszechnie przyjmuje się też, że odmiany podstawowych typów przestępstw tworzyć mogą pewne – mniej lub bardziej liczne – „rodziny”¹², wewnątrz których można dokonywać poszczególnych porównań prowadzących do wniosku, iż określone typy są względem siebie uprzywilejowane lub kwalifikowane – w zależności od tego, który z typów przyjmiemy za typ wyjściowy.

Do tych – przynajmniej – dość teoretycznych rozważań, warto dodać jeszcze jeden element. Otóż z wcześniej wymienionymi uwagami dotyczącymi okoliczności dodawanych przez ustawodawcę do opisu typu, a tym samym tworzących odmiany typów przestępstw, konweniujecie zaproponowany przez Jacka Giezka podział znamion na te, które typ konstytuują (znamiona konstytuujące typ czynu zabronionego) oraz na te, które go w jakiś sposób modyfikują (znamiona modyfikujące typ czynu zabronionego). O ile pierwsze z nich stanowią stały element w opisie zabronionego zachowania, o tyle znamiona modyfikujące ów opis jedynie wzbogacają, nie przesądzając o samym popełnieniu czynu zabronionego (jest to bowiem zagwarantowane realizacją kompletu znamion konstytuujących), a jedynie dookreślając, do popełnienia jakiego czynu (a w istocie: jakiej jego odmiany) doszło¹³.

⁸ T. Bojarski, *Odmiany...*, s. 17. Jedynie na marginesie należy dodać, że zdaniem T. Bojarskiego istnieje również druga forma wyróżniania typów zmodyfikowanych, a mianowicie polegająca na „wyjęciu” z zakresu typu podstawowego niektórych przypadków zasługujących – w przekonaniu ustawodawcy – na szczególne potraktowanie (zob. T. Bojarski, *Odmiany...*, s. 21–22). Można by się wszelako zastanawiać, czy tego rodzaju logiczna relacja między typem podstawowym a typem zmodyfikowanym – polegająca na wzajemnym wykluczeniu się – nie stanowi jednak cechy uniwersalnej, występującej niezależnie od techniki typizacyjnej przyjętej przez ustawodawcę.

⁹ J. Brzezińska, *Uwagi o przestępstwie zmodyfikowanym z perspektywy dzieciobójstwa*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2013, t. 29, s. 17; T. Bojarski, *Odmiany...*, s. 20.

¹⁰ Zob. W. Wolter, *Z rozważań nad kwalifikowanymi typami przestępstw*, „Państwo i Prawo” 1972/8–9, s. 25. Tak też T. Bojarski, *Odmiany...*, s. 22.

¹¹ T. Bojarski, *Odmiany...*, s. 19.

¹² Zob. m.in. T. Bojarski, *Odmiany...*, s. 17; J. Brzezińska, *Uwagi o przestępstwie...*, s. 19; J. Brzezińska, *Uwagi o dynamice typów zmodyfikowanych przestępstwa* [w:] *Zmodyfikowane typy...*, s. 204 i n.; J. Giezek, *Znamiona modyfikujące typ czynu zabronionego a okoliczności wpływające na wymiar kary* [w:] *Zmodyfikowane typy...*, s. 153 i n.

¹³ J. Giezek, *Znamiona...* [w:] *Zmodyfikowane typy...*, s. 153–154.

Zbliżając się zatem do istoty omawianego w tym miejscu zagadnienia, należy podkreślić, że kryterium pozwalającym na rozróżnienie poszczególnych grup czy „rodzin” typizacji mogą być takie znamiona, które – porównując kilka typów czynów zabronionych – skłonni byłibyśmy nazywać znamionami *constans*, a zarazem takie, które stanowią fundament owych przestępstw oraz je konstytuują, pojawiając się we wszystkich analizowanych typizacjach¹⁴. Bardziej uzasadnione wydaje się przy tym określenie „podstawowe znamiona typu” niż „znamiona typu podstawowego”, skoro określenie „typu podstawowego” ma charakter relacyjny, a co więcej – przy założeniu (skądinąd przyjmowanym niejednolicie), że w każdej z typizacji należącej do jednej „rodziny” znamiona modyfikujące pojawiają się w postaci pozytywnej lub zanegowanej – leksykalnie całkowicie nieuzasadnione¹⁵.

Przyjmując zaś perspektywę zorientowaną nieco bardziej praktycznie, warto się odwołać do swoistej „operacyjnej” definicji zmodyfikowanych typów przestępstw, sformułowanej przez Przemysława Konieczniaka. Autor ten proponuje rozpoznawanie par typów czynów zabronionych przedstawiających relację „typ podstawowy – typ zmodyfikowany”¹⁶ według następujących schematów:

- a) „Pierwszy przepis zawiera pewien zbiór znamion (powiedzmy: ABCD), a drugi te same i przynajmniej jedno dodatkowe znamię E. W ten sposób zbudowany jest np. art. 148 § 4 k.k. jako modyfikacja § 1.
- b) Pierwszy przepis zawiera zbiór znamion ABCD, a drugi ABCD’, przy czym D’ jest nazwą zakresowo węższą od D (przykładem jest „dziecko” z art. 149, a „człowiek” z art. 148 § 1 k.k.)”¹⁷.

Przy wyżej zreferowanych założeniach dotyczących fundamentów typizacji oraz rdzenia poszczególnych grup czy zbiorów przepisów, nietrudno zauważyć, że poszczególne typy czynów zabronionych można łączyć w najróżniejsze „rodziny”, przyjmując za punkt wyjścia pewne cechy wspólne stanowiące w tej analogii „więzy pokrewieństwa”. Udzielając zatem odpowiedzi na pierwsze z zadanych na wstępie pytań, w pierwszej kolejności należy zidentyfikować takie elementy, które mogłyby się okazać wspólne dla przestępstwa stypizowanego w art. 191 § 2 k.k. oraz innych typów czynów zabronionych – w szczególności tych, które zostały zgrupowane w rozdziale XXXV obecnie obowiązującego Kodeksu karnego. W tym zaś zakresie należy się odwołać do przeprowadzonej jeszcze pod rządami Kodeksu karnego z 1969 r.¹⁸ analizy W. Cieślaka¹⁹. Autor ten – badając relacje między zmuszaniem, rozbojem i wymuszeniem rozbójniczym – dostrzega szereg podobieństw zachodzących między tymi typami, a zatem właśnie owych „więzów pokrewieństwa”.

¹⁴ J. Giezek, *Znamiona...* [w:] *Zmodyfikowane typy...*, s. 161.

¹⁵ J. Giezek, *Znamiona...* [w:] *Zmodyfikowane typy...*, s. 165. Nietrudno zauważyć, że u podstaw tego wniosku leży założenie, iż tzw. odmiany podstawowych typów przestępstw pozostają względem siebie w relacji wykluczenia, a nie zawierania.

¹⁶ Ścisłej rzecz ujmując, P. Konieczniak postuluje się określeniem pary przepisów o charakterze *lex specialis* – *lex generalis* (S-G). P. Konieczniak, *Uwagi o pojmowaniu...* [w:] *Zmodyfikowane typy...*, s. 31–32. Jak jednak już zasugerowano – i jakkolwiek jest to pogląd aktualnie przeważający – można mieć wątpliwości, czy relacje między typem podstawowym a typem zmodyfikowanym w istocie da się opisać tego rodzaju stosunkiem. Zob. dalsze uwagi odwołujące się do rozważań W. Woltera.

¹⁷ P. Konieczniak, *Uwagi o pojmowaniu...* [w:] *Zmodyfikowane typy...*, s. 32–33.

¹⁸ Ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13 poz. 96 ze zm.) – dalej k.k. z 1969 r.

¹⁹ W. Cieślak, *O wzajemnym stosunku zmuszania, rozboju i wymuszenia rozbójniczego*, „Palestra” 1994/12, s. 40 i n.

W pierwszej kolejności należy zauważyć, że elementem wspólnym łączącym wszystkie z omawianych typizacji jest godzenie w tożsamy dobro prawne, którym jest we wszystkich przypadkach wolność, czyli możliwość zachowania się zgodnie z własną wolą²⁰. Rzecz bowiem w tym, że zabór określonej rzeczy przy użyciu przemocy (lub groźby natychmiastowego jej użycia) jest niczym innym jak właśnie zmuszeniem innej osoby do zachowania się niezgodnie z własną wolą²¹, a zatem – jakby nie patrzeć – godzeniem w wolność pokrzywdzonego. Przypomnijmy zaś, że niezależnie od mogących się nasuwać w tym zakresie wątpliwości, tożsamość dobra prawem chronionego uznaje się za jedno z podstawowych kryteriów pozwalających na łączenie typów w ich „rodziny” w omawianym tu ujęciu²². Z drugiej strony zaznaczyć zaś należy, że na przeszkodzie ujęciu kilku typów jako pozostających w „rodzinnej” relacji: „typ podstawowy – typ zmodyfikowany” nie stoi na przeszkodzie fakt, iż któryś z porównywanych typów został ujęty w innym rozdziale ustawy karnej, jeśli możliwe jest stwierdzenie ich „pokrewieństwa” o charakterze rodzajowym²³. Idąc dalej, W. Cieślak stwierdza, że zarówno zmuszanie do ułatwienia sprawcy dokonania zaboru mienia (a przynajmniej nieprzeszkadzaniu mu w tym), stanowiące znamię przestępstwa rozboju, jak i zmuszanie do rozporządzenia mieniem (charakterystyczne z kolei dla wymuszenia rozbójniczego) „są tylko gatunkowymi odmianami zmuszania do jakiegokolwiek zachowania się”²⁴, aktualnie stypizowanego w art. 191 § 1 k.k. z 1997 r. Rozważania te prowadzą autora do – trudnego do zakwestionowania przy przyjętych przezeń założeniach – wniosku, że rozbój oraz wymuszenie rozbójnicze stanowią zmodyfikowane typy przestępstwa zmuszania²⁵. W istocie bowiem podstawowe znamiona typu ograniczające się do godzenia w wolność innego człowieka poprzez zmuszanie go do określonego zachowania lub zaniechania przy użyciu przemocy lub groźby pozostają *constans*. Zmienia się jedynie przedmiot zmuszania, a zatem – innymi słowy – to, do czego pokrzywdzony jest zmuszany. Z tej perspektywy rzecz ujmując, przepisy typizujące rozbój oraz wymuszenie rozbójnicze precyzują jedynie, że celem działania zmuszającego sprawcy jest przywłaszczenie cudzej rzeczy ruchomej lub osiągnięcie (dodajmy: bezprawnej) korzyści majątkowej²⁶.

²⁰ Zob. m.in. P. Kardas, *Zasada ochrony wolności a odpowiedzialność karna za wymuszenie zwrotu wierzytelności* [w:] *Prawnikarne aspekty wolności*, red. M. Mozgawa, Kraków 2006, s. 151–152. Dodać jednak trzeba, że w przypadku typów zgrupowanych w rozdziale XXXV Kodeksu karnego wolność stanowi uboczny przedmiot ochrony.

²¹ W. Cieślak, *O wzajemnym...*, s. 41–42.

²² Tego rodzaju kryterium posługiwał się już Stanisław Śliwiński, stwierdzając: „Przestępstwo kwalifikowane lub uprzywilejowane zachodzi (...) tylko wtedy, gdy przedmiot ochrony karnej (dobro prawnie chronione) pozostaje zasadniczo ten sam (choć ulec może częściowej zmianie)” (S. Śliwiński, *Polskie prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 1946, s. 83). Zob. też I. Andrejew, *Ustawowe znamiona czynu zabronionego. Typizacja i kwalifikacja przestępstw*, Warszawa 1978, s. 17, gdzie autor ten posługuje się kryterium tego samego głównego przedmiotu zamachu.

²³ Zob. T. Bojarski, *Odmiany...*, s. 22 i 23.

²⁴ W. Cieślak, *O wzajemnym...*, s. 42. Por. też J. Kędzierski, *O właściwą treść i wykładnię przepisu regulującego przestępstwo zmuszania – art. 191 § 1 k.k.* [w:] *Ius et lex. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, red. A. Dębiński, A. Grześkowiak, K. Wiak, Lublin 2002, s. 139.

²⁵ Odwołując się do przepisów Kodeksu karnego z 1969 r., autor ten stwierdził, że art. 210 § 1 k.k. z 1969 r. (rozbój) oraz art. 211 k.k. z 1969 r. (wymuszenie rozbójnicze) pozostają w relacji podrzędności zakresowej w stosunku do art. 167 k.k. z 1969 r. (zmuszanie), stanowiąc wobec niego *leges speciales*. Pozostawiając na uboczu sygnalizowany już problem, czy w istocie relacja między typami zmodyfikowanymi jest relacją zawierania się czy też wykluczania, nie ulega wątpliwości, że tego rodzaju konstatacja prowadzi do wniosku o zaistnieniu tzw. pozornego zbiegu przepisów. W. Cieślak, *O wzajemnym...*, s. 42–43.

²⁶ Trzeba jednak przyznać, że w pewnym zakresie między omawianymi typami czynów zabronionych zachodzi różnica w płaszczyźnie strony przedmiotowej, co dotyczy przypadków stosowania przemocy pośredniej oraz doprowadzenia do stanu bezbronności lub nieprzytomności, odpowiednio objętego wyłącznie przepisami art. 191 § 1 oraz 280 § 1 i 2 k.k. Zob. P. Kardas, *Zasada ochrony...* [w:] *Prawnikarne...*, s. 155.

Zatrzymując się na moment w tym miejscu rozważań, należy przyjąć, że skoro rozbój i wymuszenie rozbójnicze stanowią typy zmodyfikowane przestępstwa zmuszania, to czyn zabroniony opisany aktualnie w art. 191 § 1 k.k. musiałby w tym układzie stanowić typ podstawowy. Rozbój i wymuszenie rozbójnicze – stanowiąc kwalifikowane typy przestępstwa zmuszania – wykluczają zaś zastosowanie typu podstawowego. Tego rodzaju wypowiedzi pojawiają się zresztą również w innych opracowaniach jako egzemplifikacja problematyki pozornego zbiegu przepisów ustawy²⁷. Nasuwa się wszelako pytanie, czy cokolwiek w omawianej, dostrzeżonej przez W. Cieślaka relacji, zmienia odrębne stypizowanie w Kodeksie karnym z 1997 r. – w jego art. 191 § 2 – stosowania wobec innej osoby przemocy lub groźby bezprawnej w celu wymuszenia zwrotu wierzytelności. Otóż wydaje się, że jest możliwe udzielenie odpowiedzi pozytywnej, która wiązałaby się z ustaleniem relacji „typ podstawowy – typ zmodyfikowany” między analizowanymi przepisami. Jak już bowiem wcześniej wspomniano, tego rodzaju „rodzinna” relacja między różnymi typami czynów zabronionych jest możliwa po sprecyzowaniu określonych „cech pokrewieństwa” tworzących podstawowe znamiona typu, do których dodawane mogłyby być dodatkowe znamiona modyfikujące według jednego z wcześniej zreferowanych schematów w ujęciu P. Konieczniaka (ABCD-ABCDE lub ABCD-ABCD’). Relacja ta musiałaby jednak zachodzić nie tylko między parą typów składającą się ze zmuszania do zwrotu wierzytelności (art. 191 § 2 k.k.) i rozboju lub wymuszenia rozbójniczego (art. 280 § 1 lub 2 oraz 282 k.k.), lecz między najogólniejszym w swoim opisie typem polegającym na zmuszaniu innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia (art. 191 § 1 k.k.) a wszystkimi pozostałymi typami. **Podstawowe znamiona typu ograniczałyby się zatem do stosowania przemocy lub groźby bezprawnej w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia** (wszystkie pogr. – autora). Spełnienie tego zestawu znamion przesądza już bowiem o zrealizowaniu czynu zabronionego (z art. 191 § 1 k.k.), zaś modyfikacje następowałyby przede wszystkim z uwagi na doprecyzowanie znamion strony podmiotowej²⁸, przez stwierdzenie, że zachowanie to podejmowane jest:

- 1) w celu przywłaszczenia cudzej rzeczy ruchomej (art. 280 § 1 lub 2 k.k.);
- 2) w celu wymuszenia zwrotu wierzytelności (art. 191 § 2 k.k.);
- 3) w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (art. 282 k.k.).

²⁷ Przykładowo, Włodzimierz Wróbel – analizując na płaszczyźnie teoretycznej i normatywnej zagadnienie zbiegu pozornego – stwierdza m.in.: „W przypadku (...) przepisów części szczególnej zawierających alternatywne określenie znamion, relację *lex specialis* można ustalić biorąc pod uwagę tylko jeden z alternatywnie określonych zespołów znamion. W tym sensie art. 280 § 1 k.k. w zakresie, w jakim do zaboru cudzej rzeczy dochodzi poprzez stosowanie przemocy, stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 191 § 1 k.k. w tej jego części, w jakiej cel zmuszania innej osoby realizowany jest przez użycie przemocy”. W. Wróbel, *Z problematyki tak zwanego pozornego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym* [w:] *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006, s. 76. Na podobnego rodzaju relację zachodzącą między przestępstwem zmuszania z art. 251 Kodeksu karnego z 1932 r. a rabunkiem (rozbojem) z ówczesnego art. 259 k.k. zwracał zresztą uwagę również W. Wolter, *Reguły wyłączenia wielości ocen w prawie karnym*, Warszawa 1961, s. 50.

²⁸ Por. np. wyrok Sądu Apelacyjnego (dalej SA) w Warszawie z 12.10.2015 r., II AKa 260/15, LEX nr 1932008, gdzie stwierdzono: „(...) celem działania sprawców nie było odzyskanie wierzytelności, ale charakteryzujące przestępstwa przeciwko mieniu osiągnięcie korzyści majątkowej, a przeciwieś cel działania sprawców stosujących przemoc, różnicuje konstrukcję normatywną przestępstw z art. 282 k.k. i z art. 191 § 2 k.k.” – dając wyraz temu, iż kryterium różnicujące (modyfikujące) między przestępstwami przeciwko mieniu a przestępstwem wymuszenia zwrotu wierzytelności stanowi właśnie treść zamiaru sprawcy. Podobnie wyrok SA w Katowicach z 12.01.2006 r., II AKa 448/05, KZS 2007/7–8, poz. 82.

Jeżeliby zatem wyjść z założenia, że między poszczególnymi odmianami typów przestępstw występuje relacja wykluczania się, to należałoby stwierdzić, iż w typie wyjściowym (podstawowym) oraz każdym z typów zmodyfikowanych znajdują się zanegowane znamiona modyfikujące należące do pozostałych typów wchodzących w skład owej „rodziny”, przy czym typ podstawowy miałby charakter dopełniający. Przyjmując zatem, że stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej konstituuje zestaw znamion, które można by schematycznie odwzorować – nawiązując do wcześniej zreferowanej myśli P. Konieczniaka – oznaczeniem „ABC”, zaś cel zastosowania owych środków różni się dla każdego typu czynu zabronionego wchodzących w skład opisywanego zbioru, stanowiąc znamię modyfikujące, to należałoby stwierdzić, iż:

- 1) cel przywłaszczenia cudzej rzeczy ruchomej (zmuszanie do jej wydania lub nieprzeszkodzenia sprawcy w jej odebraniu²⁹) dałoby się odwzorować oznaczeniem D_1 , zaś opis typu czynu zabronionego z art. 280 § 1 lub 2 k.k.: $ABCD_1$;
- 2) cel wymuszenia zwrotu wierzytelności (zmuszanie do jej zwrotu) dałoby się odwzorować oznaczeniem D_2 , zaś komplet znamion typu czynu zabronionego z art. 191 § 2 k.k.: $ABCD_2$;
- 3) cel osiągnięcia innej – z uwagi na wykluczanie się typów zmodyfikowanych – korzyści majątkowej (zmuszanie do jej wydania) dałoby się odwzorować oznaczeniem D_3 , zaś komplet znamion typu czynu zabronionego z art. 282 k.k.: $ABCD_3$;
- 4) jakikolwiek inny cel (a w istocie: zmuszanie do jakiegokolwiek innej czynności niż D_1 , D_2 lub D_3) można by odwzorować dopełniającym oznaczeniem D_4 , zaś komplet znamion typu czynu zabronionego z art. 191 § 1 k.k.: $ABCD_4$.

Z powyższego zestawienia wynikają przynajmniej dwa wnioski. Zgodnie z pierwszym z nich – wyartykułowanym w polskiej doktrynie prawa karnego przez W. Woltera³⁰ – wzajemne wykluczanie się typów zmodyfikowanych prowadzi do konkluzji, że w istocie w opisie każdego z nich znajdują się zanegowane znamiona modyfikujące pozostałych, czyli: „Każdy przepis rzekomo ogólny przez dodanie odmiany szczególnej staje się automatycznie zakresem «szczególnym dopełniającym» do granic pojęcia rodzajowego, ale nie zakresem rodzajowym”³¹. Wniosek ten pozwala zarazem na udzielenie odpowiedzi na pierwsze z zadanych na wstępie pytań. Zidentyfikowanie bowiem pewnych cech wspólnych między przestępstwem zmuszania oraz pewnych oboczności występujących m.in. w typach czynów zabronionych z art. 280 § 1 czy 2 oraz 191 § 2 k.k., pozwala na uznanie, że zarówno przestępstwo wymuszenia zwrotu wierzytelności, jak i przestępstwo

²⁹ Jak bowiem wskazuje W. Cieślak, „nie ulega wątpliwości, że zarówno zmuszanie do ułatwienia sprawy dokonania zaboru mienia, a przynajmniej nieprzeszkodzenia przy tym (...), jak również zmuszanie do rozporządzenia mieniem są tylko gatunkowymi odmianami zmuszania do jakiegokolwiek zachowania się”. W. Cieślak, *O wzajemnym...*, s. 42.

³⁰ W. Wolter, *Reguly...*, s. 35–41 i 54. Istnieje bowiem – wskazuje W. Wolter – różnica między wzajemnym stosunkiem między rodzajem i gatunkiem w odniesieniu do konkretnej nazwy a relacją między dwoma przepisami. Zob. też W. Mąciór, *Zbieg przepisów ustawy jako problem logiczny i prawny*, „Państwo i Prawo” 1975/1, s. 31.

³¹ W. Mąciór, *Zbieg przepisów...*, s. 40.

rozboju oraz wymuszenia rozbójniczego, stanowią zmodyfikowane postaci przestępstwa zmuszania, a w konsekwencji – wzajemnie wykluczają swoje zastosowanie. Konsekwentnie zaś – przykładowo – w sytuacji, w której sprawca stosuje przemoc lub groźbę bezprawną w celu wymuszenia zwrotu wierzytelności, realizuje on znamiona typu czynu zabronionego z art. 191 § 2, a nie 280 § 1 lub 2 k.k., bowiem między wszystkimi typami „pokrewnymi” w stosunku do przestępstwa zmuszania zachodzi na omawianym odcinku relacja wykluczania się. Wprost tezę taką wysławia m.in. wyrok Sądu Najwyższego (dalej SN) z 13.07.2011 r.³²: „kodeks karny różnicuje od strony normatywnej użycie przemocy w celu przywłaszczenia cudzej rzeczy (art. 280 § 1 k.k.) od tego samego sposobu działania (tych samych czynności wykonawczych), ale skierowanego na wymuszenie zwrotu wierzytelności (art. 191 § 2 k.k.) (...) Konstrukcją normatywną przestępstwa z art. 280 § 1 k.k. i art. 191 § 2 k.k. różnicuje cel działania sprawców stosujących przemoc wobec osoby”. Powtórzmy zatem raz jeszcze: między przestępstwem rozboju (czy to podstawowego, czy to kwalifikowanego) oraz wymuszenia rozbójniczego a przestępstwem wymuszenia zwrotu wierzytelności, podobnie zresztą jak wszystkimi innymi zachowaniami skierowanymi również przeciwko mieniu, a polegającymi na używaniu przemocy lub groźby bezprawnej, zachodzi stosunek wykluczania³³.

Drugi z wniosków dających się wyprowadzić z powyższego zestawienia opiera się na założeniu, że cel działania sprawcy dopuszczającego się stosowania przemocy lub groźby bezprawnej stanowi okoliczność modyfikującą o charakterze podmiotowym. Ujmując zatem rzecz nieco bardziej syntetycznie – to, do czego sprawca dąży, zachowując się w sposób opisany w art. 191 § 1 k.k. (czyli stosując przemoc lub groźbę), stanowi charakterystykę znamion strony podmiotowej, a konkretnie – doprecyzowanie zamiaru. W sposób najbardziej klarowny relację tę widać przy porównaniu typów z art. 191 § 1 i 2 k.k., gdzie ustawodawca wskazuje wprost, że typ kwalifikowany przestępstwa zachodzi jedynie wtedy, gdy sprawca działa **w celu** wymuszenia zwrotu wierzytelności. Między zaś celem, w jakim działa sprawca, a zachowaniem, do którego zmuszony miałby być pokrzywdzony, zachodzi związek intencjonalny. Co w tym kontekście istotne, nic nie stoi na przeszkodzie stwierdzeniu, że różnica między typem podstawowym a typami zmodyfikowanymi może leżeć w płaszczyźnie strony podmiotowej – szczególnie wówczas, gdy modyfikacja polega na doprecyzowaniu treści zamiaru bezpośredniego³⁴.

Wniosek zgodnie z którym „wierzytelność”, o której mowa w art. 191 § 2 k.k., stanowi jeden z elementów doprecyzowujących stronę podmiotową sprawcy czynu polegającego na wymuszeniu jej zwrotu, jest zresztą dość powszechnie – choć nie jednolicie – akceptowany zarówno w orzecznictwie, jak i w dogmatyce prawa karnego. Na szczególne podkreślenie zasługuje przy tym treść wyroku SN z 8.12.2004 r.³⁵, gdzie wprost podkreślono, że „w art. 191 § 2 k.k. pojęcie «wierzytelności» występuje

³² II KK 37/11, LEX nr 898595.

³³ Zob. P. Kardas, *Zasada...*, s. 165.

³⁴ Uwaga ta konweniujmie zresztą do dość rozpowszechnionym twierdzeniem, że typy zmodyfikowane – podobnie jak typ podstawowy – godzą w tę samą normę sankcjonowaną, przy jednoczesnym założeniu – charakterystycznym przede wszystkim dla przedstawicieli tzw. krakowskiej szkoły prawa karnego – iż charakterystyka stosunku psychicznego sprawcy do czynu zasadniczo przynależy do zakresu zastosowania normy sankcjonującej.

³⁵ V KK 282/04, OSNKW 2005/1, poz. 10.

wylącznie w opisie strony podmiotowej przestępstwa. Charakteryzuje ją zamiar bezpośredni kierunkowy, a jego treścią jest cel wymuszenia zwrotu wierzytelności. (...) A jeśli tak, to działanie w celu wymuszenia zwrotu wierzytelności ma miejsce wtedy, gdy tak ukierunkowana wola sprawcy wypływa ze świadomości, że przysługuje mu roszczenie do konkretnej osoby o świadczenie wynikające ze stosunku zobowiązaniowego powstałego na podstawie obowiązującego prawa (...)" Teza ta pojawia się również w szeregu innych orzeczeń Sądu Najwyższego i sądów powszechnych³⁶. Konkluzję tego rodzaju znajdziemy również w większości opracowań o charakterze komentarzowym³⁷ oraz publikacjach poświęconych eksplikatywnie temu zagadnieniu³⁸. Pozostaje ona bowiem w zgodzie z dosłownym brzmieniem przepisu, który – odsyłając do art. 191 § 1 k.k. – dość klarownie określa, że wymuszenie zwrotu wierzytelności ma stanowić cel działania sprawcy. Oczywiście zaś konsekwencją stwierdzenia, że omawiana okoliczność doprecyzowuje znamiona strony podmiotowej typu czynu zabronionego z art. 191 § 2 k.k. jest przyjęcie, iż nie musi ona istnieć w „obiektywnej” (znajdującej się poza umysłem sprawcy³⁹) rzeczywistości. Sprawca stosujący przemoc lub groźbę bezprawną w celu wymuszenia zwrotu wierzytelności podlegałby zaś odpowiedzialności na podstawie art. 191 § 2 k.k. całkowicie niezależnie od tego, czy jego przekonanie o przysługującej jemu (lub komuś innemu⁴⁰) wierzytelności jest słuszne czy też nie.

Wracając zatem do dwu pytań zadanych na początku opracowania, należy stwierdzić, że:

- Po pierwsze, przestępstwo zmuszania z art. 191 § 1 k.k. stanowi kategorię dopełniającą w stosunku do innych typów czynów zabronionych, polegających na używaniu przemocy lub groźby bezprawnej w konkretnym, ustawowo określonym celu. Do takiej „rodziny” typów czynów

³⁶ Zob. m.in. postanowienia SN: z 5.03.2003 r., III KKN 195/01, OSNKW 2003/5–6, poz. 55; z 22.05.2014 r., II KK 346/13, OSNKW 2014/12, poz. 90; wyrok SA w Białymstoku z 30.03.2004 r., II AKA 62/04, KZS 2004/9, poz. 54; wyrok SA w Łodzi z 15.10.2013 r., II AKA 187/13, KZS 2014/2, poz. 74; wyrok SA w Warszawie z 12.10.2015 r., II AKA 260/15, wyrok SA we Wrocławiu z 18.07.2018 r., II AKA 212/18, LEX nr 2532126; wyrok SA w Katowicach z 12.01.2006 r., II AKA 448/05.

³⁷ Zob. m.in. A. Zoll [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. II, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, s. 603; J. Kosonoga [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2018, s. 1185; M. Królikowski, A. Sakowicz [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. I, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017, s. 604; M. Filar, M. Berent [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016, s. 1182; A. Michalska-Warias [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. T. Bojarski, Warszawa 2016, s. 544; M. Mozgawa [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2019, s. 622; N. Kłaczyńska [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2014, s. 477–478. Inaczej jednak J. Lachowski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2018, s. 917.

³⁸ Zob. P. Petasz, „Wierzytelność” jako element strony podmiotowej w art. 191 § 2 k.k., „Gdańskie Studia Prawnicze–Przegląd Orzecznictwa” 2005/4, s. 91 i n.; P. Kardas, *Zasada...*, s. 141 i n.; J. Raglewski, *Glosa do postanowienia SN...* Odmienne poglądy prezentuje natomiast J. Iwaniec, *Glosa do postanowienia SN z dnia 5 marca 2003 r.*, III KKN 195/01, „Przegląd Sądowy” 2004/6, s. 142 i n.

³⁹ Na marginesie należy zwrócić uwagę, że pojęcie „obiektywizacji” w prawie karnym może być rozumiane na kilka sposobów. Można bowiem wyróżnić obiektywizację rozumianą jako uprzedmiotowienie (uzewnętrzenie) odpowiedzialności albo też jako generalizację niektórych ocen pojawiających się w toku przypisywania odpowiedzialności karnej. Zob. K. Lipiński, *Granice obiektywizacji odpowiedzialności karnej – perspektywa wzorców osobowych* [w:] *Prawo karne wobec Konstytucji*, red. M. Pająk, R. Zawłocki, Warszawa 2018, s. 34 i n.

⁴⁰ Typ czynu zabronionego z art. 191 § 2 k.k. należy do typów powszechnych, a zatem zrealizować jego znamiona może każdy, a nie tylko wierzyciel. Na gruncie tego przepisu jest zatem możliwe dochodzenie cudzej wierzytelności. Zob. wyrok SN z 15.06.2010 r. (II KK 319/09, LEX nr 590222): „Podmiotem przestępstwa z art. 191 § 2 k.k. może być nie tylko sam wierzyciel, lecz także osoba trzecia stosująca przemoc lub groźbę w celu «wyegzekwowania» wierzytelności należnej osobie trzeciej «zlecającej» to zadanie”.

zabronionych należą również przestępstwa rozboju (art. 280 § 1 i 2 k.k.) oraz wymuszenia rozbójniczego (art. 282 k.k.), przy czym okolicznością modyfikującą jest treść zamiaru, z jakim działa sprawca. W konsekwencji oznacza to, że między tymi typami czynów zabronionych występuje relacja wykluczania⁴¹. Jeśli celem działania sprawcy polegającego na użyciu przemocy wobec osoby lub groźby bezprawnej jest wymuszenie zwrotu wierzytelności, to realizuje on wyłącznie znamiona typu czynu zabronionego z art. 191 § 2 k.k.

- Po drugie, cel wymuszenia zwrotu wierzytelności stanowi dookreślenie zamiaru sprawcy czynu zabronionego, a zatem jest istotny wyłącznie w płaszczyźnie znamion strony podmiotowej.

Trzeba zatem konsekwentnie przyjąć, że zarówno zmuszanie do zwrotu wierzytelności, jak i rozbój stanowią zmodyfikowane (kwalifikowane) odmiany przestępstwa zmuszania z art. 191 § 1 k.k., wzajemnie wykluczające swoje zastosowanie. Ustalenie, że stosujący przemoc lub groźbę bezprawną sprawca działał w celu wymuszenia zwrotu własnej lub cudzej wierzytelności – choćby w istocie ona nie istniała – wyklucza przyjęcie, iż dopuścił się on rozboju lub wymuszenia rozbójniczego, a otwiera drogę do ustalenia, że zrealizował znamiona typu czynu zabronionego z art. 191 § 2 k.k.

Abstract

Konrad Lipiński, *Extortion of Debt Repayment in the Context of Certain Offences against Property. Mutually Exclusive Modified Types of Offences*

The purpose of the article is to establish the relationship between the offence of extortion of debt repayment (Article 191(2) of the Criminal Code – CC) and other offences involving the use of unlawful threats or violence, in particular offences against property. The dogmatic method was used in the study. In addition to determining the group of modified types of offences, the article deals with the issue of criteria determining this type of relationship between individual types of offences, as well as the relationship between basic and modified types of offences (inclusion or exclusion). It also deals with the issue of mens rea of the offence of extortion of debt repayment. The conclusion is that the debt whose repayment is unlawfully pursued does not have to exist objectively, but Article 191(2) CC merely specifies the intention of the offender.

Keywords: *extortion of debt repayment, extortion, modified types of offence*

⁴¹ Z pominięciem wcześniej sygnalizowanego „odcinka” stosowania przemocy pośredniej z art. 282 k.k. oraz doprowadzania do stanu bezbronności lub nieprzytomności z art. 280 k.k. Co do „odcinkowej” (zakresowej) relacji typ podstawowy – typ zmodyfikowany, zob. W. Wróbel, *Z problematyki...*, s. 76. Por. jednak P. Kardas, *Zasada...*, s. 157, gdzie autor stwierdza, że relacja typ szczególnie – typ zmodyfikowany występuje jedynie między art. 191 § 1 i 191 § 2 k.k., dalej zaś: „(...) przepisy art. 191 § 2 k.k. oraz art. 280 i 282 k.k. określają odrębne typy czynu zabronionego, z tym wszakże, że w zasadniczej większości zakres kryminalizacji wynikający z art. 280 i 282 k.k. pokrywa się z zakresem kryminalizacji wynikającym z treści art. 191 k.k. Zasadnicza różnica między znamionami przestępstw określonych w art. 191 k.k. i art. 280 oraz 282 k.k. występuje na płaszczyźnie strony podmiotowej” (s. 165).

Streszczenie

Konrad Lipiński, Wymuszanie zwrotu wiarytelności a niektóre przestępstwa przeciwko mieniu. Problematyka wykluczania się zmodyfikowanych typów przestępstw

Celem artykułu jest ustalenie relacji przestępstwa wymuszania zwrotu wiarytelności (art. 191 § 2 Kodeksu karnego) do innych przestępstw, polegających na użyciu groźby bezprawnej lub przemocy, w szczególności zaś przestępstw przeciwko mieniu. W opracowaniu posłużono się metodą dogmatyczną. Oprócz określenia grupy zmodyfikowanych typów przestępstw, w artykule poruszono zagadnienie kryteriów, które decydują o tego rodzaju relacji między poszczególnymi typami czynów zabronionych, jak również stosunku zawierania się typów zmodyfikowanych w typie podstawowym lub też ich wzajemnego wykluczania się. Poruszono w nim również zagadnienie strony podmiotowej typu czynu zabronionego z art. 191 § 2 k.k., dochodząc do wniosku, że bezprawnie dochodzona wiarytelność nie musi istnieć w rzeczywistości, a jedynie doprecyzowuje zamiar, z jakim działa sprawca.

Słowa kluczowe: wymuszanie zwrotu wiarytelności, zmuszanie, zmodyfikowane typy przestępstw

Literatura:

1. Andrejew I., *Ustawowe znamiona czynu zabronionego. Typizacja i kwalifikacja przestępstw*, Warszawa 1978;
2. Bojarski T., *Odmiany podstawowych typów przestępstw w polskim prawie karnym*, Warszawa 1982;
3. Bojarski T. [red.] *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016;
4. Brzezińska J., *Uwagi o przestępstwie zmodyfikowanym z perspektywy dzieciobójstwa*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2013, t. 29;
5. Brzezińska J., *Uwagi o dynamice typów zmodyfikowanych przestępstwa [w:] Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Giezek, J. Brzezińska, Warszawa 2017;
6. Cieślak W., *O wzajemnym stosunku zmuszania, rozboju i wymuszenia rozbójniczego*, Palestra 1994, nr 12;
7. Filar M. [red.] *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016;
8. Giezek J. [red.] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2014;
9. Giezek J., *Znamiona modyfikujące typ czynu zabronionego a okoliczności wpływające na wymiar kary [w:] Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Giezek, J. Brzezińska, Warszawa 2017;
10. Iwaniec J., *Głosa do postanowienia SN z dnia 5 marca 2003 r., III KKN 195/01*, Przegląd Sądowy 2004, nr 6;
11. Kardas P., *Zasada ochrony wolności a odpowiedzialność karna za wymuszenie zwrotu wiarytelności [w:] Prawnokarne aspekty wolności*, red. M. Mozgawa, Kraków 2006;
12. Kędziński J., *O właściwą treść i wykładnię przepisu regulującego przestępstwo zmuszania – art. 191 § 1 k.k. [w:] Ius et lex. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, red. A. Dębiński, A. Grześkowiak, K. Wiak, Lublin 2002;
13. Konarska-Wrżosek V. [red.] *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2018;
14. Konieczniak P., *Uwagi o pojmowaniu typów zmodyfikowanych [w:] Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Giezek, J. Brzezińska, Warszawa 2017;
15. Królikowski M., Zawłocki R. [red.] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2017;
16. Lipiński K., *Granice obiektywizacji odpowiedzialności karnej – perspektywa wzorców osobowych [w:] Prawo karne wobec Konstytucji*, red. M. Pająk, R. Zawłocki, Warszawa 2018;

17. Mąciór W., *Zbieg przepisów ustawy jako problem logiczny i prawny*, Państwo i Prawo 1975, z. 1;
18. Mozgawa M. [red.] *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2019;
19. Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2014;
20. Wróbel W., Zoll A. [red.] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. II, Warszawa 2017;
21. Petasz P., „Wierzytelność” jako element strony podmiotowej w art. 191 § 2 k.k., *Gdańskie Studia Prawnicze–Przegląd Orzecznictwa* 2005, nr 4;
22. Pohl Ł., *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym*, Poznań 2007;
23. Pohl Ł., *O stosunku między zmodyfikowanym typem czynu zabronionego pod groźbą kary a leżącą u jego podstaw normą sankcjonowaną*, *Ius Novum* 2010, nr 1;
24. Pohl Ł., *Struktury normatywne zmodyfikowanych typów przestępstw [w:] Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Giezek, J. Brzezińska, Warszawa 2017;
25. Raglewski J., *Glosa do postanowienia SN z dnia 17 marca 2008 r., V KK 11/08*, *Lex/el.* 2008;
26. Stefański R.A. [red.] *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2018;
27. Śliwiński S., *Polskie prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 1946;
28. Wolter W., *Reguły wyłączenia wielości ocen w prawie karnym*, Warszawa 1961;
29. Wolter W., *Z rozważań nad kwalifikowanymi typami przestępstw*, Państwo i Prawo 1972, z. 8–9;
30. Wolter W., *Uprzywilejowane typy przestępstw*, Państwo i Prawo 1976, z. 1–2;
31. Wróbel W., *Z problematyki tak zwanego pozornego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym [w:] Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006;
32. Zoll A., *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, *Krakowskie Studia Prawnicze* 1990, t. XXIII;
33. Zoll A., *Recenzja książki A. Spotowskiego pt. Pomijalny (pozorny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw*, Państwo i Prawo 1977, nr 5.